
DİN VE DİNDARLIK BAĞLAMINDA ÖĞRETMEN DİNDARLIĞI VE DİNDAR ÖĞRETMEN TİPOLOJİLERİ

TEACHER RELIGIOSITY AND RELIGIOUS TEACHER TYPOLOGIES IN THE CONTEXT OF RELIGION AND RELIGIOSITY

Dr. Şaban YAVUZ

Milli Eğitim Bakanlığı

Baş Öğretmen

sabanyavuz@gmail.com

ORCID: 0000-0002-1780-8933

Atf Gösterme: YAVUZ, Şaban, “Din ve Dindarlık Bağlamında Öğretmen Dindarlığı ve Dindar Öğretmen Tipolojileri. *Ağrı İslami İlimler Dergisi (AGİİD)*, Aralık 2023, (13) s. 250-276

Geliş Tarihi:

25 Kasım 2023

Kabul Tarihi:

22 Aralık 2023

©2023 AGİİD

Tüm Hakları Saklıdır.

Özet: Din ve dindarlık bağlamında öğretmen dindarlığı ve dindar öğretmen tipolojilerini incelemek olan çalışmada, dini yaşayışın çok boyutlu olduğu düşüncesinden hareketle, dini yaşayış farklı boyutlarda ele alınmıştır. Sosyal yaşamda her daim var olan dinin, meslek gruplarının sosyal değişim üzerindeki işlevlerini büyük oranda etkilemekte olduğu, meslek gruplarının da dindarlık üzerinde etkili olduğu görülmektedir. Çağımızda meslekler, uzmanlaşma ekseninde önemi her geçen gün artan bir yapı şeklindedir. Ülkemiz gibi çağdaşlaşma evresi içerisinde olan devletler ya da ülkelerde meslektaşının öneminin net biçimde arttığını söylemek mümkündür. Bununla birlikte bazı meslek grupları da bilhassa toplumu yönlendirici taraflarından dolayı daha ön plana çıkmaktadır. Öğretmenler kanun ve yönetmeliklere bağımlı, kanun ve yönetmeliklerin dışına taşamaz iseler de söktüp atamayacakları bir dini inançları, bu dini inançlarına bağlı olarak dini yaşayışları ve dindarlıkları söz konusudur. Dindarlıkları zaman içerisinde değişim ve dönüşüme uğramıştır. Bu amaçla, Konya'nın Selçuklu, Meram ile Karatay ilçelerde bulunan devlet ilköğretim okullarında (ilkokul, ortaokul ve imam-hatip ortaokulu düzeyi) çalışan öğretmenlerden 8336 kişiden örnekleme yöntemine göre seçilen 1000 kişiden geçerli kabul edilen 816 öğretmenin, hazırlanan anketle dini yaşayışları, yaş, medeni durum mezun olunan lise, branş gibi farklı parametreler doğrultusunda karşılaştırmalı şekilde ele alınarak araştırılmıştır. Verilerin analizinde ve hipotezlerin test edilmesinde nicel desen üzerine kurgulanmış betimsel araştırma yöntemlerinden tarama modeli kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Din Sosyolojisi, Dindar, Öğretmen.*

Abstract: In this study, which aims to examine teacher religiosity and religious teacher typologies in the context of religion and religiosity, religious life has been handled in different dimensions based on the idea that religious life is multidimensional. It is seen that religion, which is always present in social life, greatly affects the functions of professional groups on social change, and professional groups are also effective on religiosity. In our age, professions are in the form of a structure whose importance is increasing day by day on the axis of specialization. It is possible to say that the importance of professionalization has clearly increased in states or countries that are in the modernization phase, such as our country. However, some professional groups come to the forefront, especially due to their guiding aspects of society. Teachers are dependent on laws and regulations, and although they cannot go beyond laws and regulations, they have religious beliefs that they cannot remove, and they have a religious life and religiosity based on these religious beliefs. Their religiosity has undergone change and transformation over time. For this purpose, the religious lives of 816 teachers, who were accepted as valid from 1000 people selected from 8336 people working in public primary schools (primary, secondary and imam-hatip secondary school level) in Selçuklu, Meram and Karatay districts of Konya, were investigated comparatively in line with different parameters such as age, marital status, graduated high school and branch. The survey model, one of the descriptive research methods based on quantitative design, was used to analyze the data and test the hypotheses.

Keywords: *Sociology Religion, Religious, Teacher.*

GİRİŞ

Din, insanın hayatına varlığını ilk andan itibaren kabul ettirmiş bir olgudur. İnsanlar, insanlık tarihi boyunca yaşadıkları grup ve toplum içerisinde bir dini yaşayış benimsemişler ve birtakım olağanüstü varlıkları veya varlığı kabul etmişlerdir.¹ Bu sebeple din, toplumsal yaşamın her yönünü -eğitimden siyasete, ekonomiden sosyal hayata kadar- etkileyen ve aynı zamanda bu alanlardan etkilenen bir unsurdur. Bu yüzden toplum hayatında daima varlığını sürdürmüştür. Günümüzde meslekler, uzmanlık düzeyinde artan bir değere sahip bir yapı olarak kendini göstermektedir. Modernleşme sürecini deneyimleyen Türkiye gibi ülkelerde meslek gruplarının sahip olduğu önemin belirgin biçimde arttığını ifade edebiliriz. Bu bağlamda bazı meslek grupları, bilhassa toplumu etkileme konumundaki rolleri nedeniyle öne çıkmaktadır. Öğretmen, bir ulusun ruhunu ve karakterini şekillendiren, üreten bir bireydir. Öğretmen, toplumun her sektöründe görevler ve sorumluluklar yüklenmiş bir konuma sahip olup zaman içerisinde, itibarı değişikliğe uğramıştır.² Öğretmenlerin toplumsal değişimdeki etkileri ve rolleri son derece önemlidir. Politik iktidarların ve yönetimlerin, öğretmenlere ilgi göstermeleri ve onları kendi felsefeleri ve ideolojileri doğrultusunda görevler üstlenme ve bu doğrultuda hizmet etmelerini istemeleri de bir gerçektir.³

1. Kavramsal Çerçeve: Din ve Dindarlık

Din, açıklanması güç olan kavramlardan biridir. Zira kutsala vurgu yapan neredeyse bütün yaklaşımların kendine has bir din açıklaması olmuştur. İlgili açıklamalardan bazıları dinin ontolojik yönüne, bazıları psikolojik yönüne, bazıları ise sosyolojik yönüne ağırlık vermişlerdir. Bu sebepten dinin tam bir tanımı konusunda uzlaşmaya varılamamıştır.⁴ İslam Kelamcıları, dini, “*vahiy yoluyla Allah tarafından ilan edilen ve peygamberler aracılığıyla insanlara sunulan, inanç ve amelleri içeren bir kurum*” olarak tanımlamaktadır.⁵ Bu geleneksel tanımı ayrıntılı bir şekilde açıklarsak, “*İslam’da bir dinin din adını alabilmesi için bazı şartlar vardır. İlahi bir kitaba bağlı ve dinin konusunun Yüce Allah tarafından vazedilmiş olması, insanların maddi ve manevi hayatında iyi yolu gösterecek, tekamülüne hizmet ederek insanlığın saadetini ve aralarında kardeşlik kuracak hükümleri taşıması ve hürriyet, adalet, eşitlik gibi*

¹ Hans Freyer, Çev. Turgut Kalpsüz, *Din Sosyolojisi* (Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1964), 32.

² Savaş Büyükkaragöz, *Öğretmenlik Mesleğine Giriş* (Konya: Mikro Yayınevi, 1998), 1.

³ Yahya Akyüz, *Türkiye’de Öğretmenlerin Toplumsal Değişimdeki Etkileri* (Ankara: Doğan Basımevi, 1978), 314.

⁴ İzzet Er, *Din Sosyolojisi* (Ankara: Akçağ Yayınları, 1998), 3-4.

⁵ Ahmet Hamdi Akseki, *İslam* (İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı, 1943), 54.

*faktörler sahip olması gerekmektedir.*⁶ Bu tanımda, bir ilahi yaratıcıdan, bu yaratıcının görevlendirdiği bir peygamberden ve insanların ölümünden sonraki yaşam olan ahiretten bahsedilmektedir. Ancak, bu özellikler bütün dinler için geçerli değildir. Demek ki farklı dinleri benimsemiş kişilerin kabul edebileceği ortak tanım vermek oldukça zordur. Din kavramı herkes için farklı anlamlar ifade edebilir; çünkü “*bir Budist ile bir Yahudi, aynı kelimeyi kullansa bile farklı inançları temsil edebilirler. Benzer bir şekilde, din terimi bir Müslüman ile bir Hristiyan için de değişik anlamlar taşıyabilir. Müslüman bir insanın herhangi bir boşluk bırakmayacak biçimde tüm yaşamını saran bir din algısı bulunurken, Hristiyan bir insanda bu durum tümüyle bambaşka olabilir.*”⁷ Sosyologlar tarafından da üzerinde ittifak edilmiş bir din tarifi görülmemektedir. Farklı tariflerin olmasına dinin özü, tarif eden bireyin karakteri, tarifin yapıldığı devrin genel özellikleri ve o dönemde baskın olan genel eğilimler ve durumlar etkili olmaktadır.⁸ Bu nedenle, din sosyolojisinde dinin birçok farklı tanımı mevcuttur. Ancak, tüm bu çeşitli tanım denemelerine rağmen, sosyologların din konusunda bir ortak tanım üzerinde anlaşmaya vardıklarını söylemek zordur. R. Otto’ya göre din, “*kutsalın tecrübesidir.*”⁹ R. Otto’nun kısa tanımını benimseyen Freyer’e göre Otto, tüm dinleri kapsayacak şekilde dinin mahiyetini tanımlama girişiminde bulunmuştur. Freyer, ilk görünüşte oldukça soyut ve ayrıca anlaşılması zor bir tanım gibi görünen bu tanımın, bireyin kutsalı deneyimleme yeteneğinin ve hatta bu deneyimin bireyin varlığının bir parçası olduğunu ifade etmektedir.¹⁰ Fakat bahsi geçen açıklama, Kehrer tarafından “*bir bilinmeyen başka bir bilinmeyen ile tanımladığından*”¹¹ yetersiz görülmektedir. Bütün bu ve benzeri eleştirilere karşın, Otto’nun açıklaması; Mensching, Wach ile Freyer gibi “*yorumlayıcı*” yaklaşımın önderleri tarafından kabul edilen bir tanım olarak kabul edilmektedir. Wach’a göre din ile alakalı yürütülen farklı tanımlar arasında, hala en basit ve en kapsamlı olanı, “*din, kutsalın tecrübesidir*” biçimindeki tariftir. Bunlara başka tanımlar da ilave etmek mümkün olabilir. Ancak tüm bu tanımlar eleştirilere karşı savunmasız olacaktır. Çünkü din kavramı, kendine özgü bir genişlikte gibi görünerek her türlü tanımı dışlayacak şekilde çok kapsamlı bir nitelik taşıyor gibi görülmektedir. Hatta ilgili hususta, dini açıklayan ne kadar insan bulunursa, o kadar da din açıklamasının olduğu ifade

⁶ Osman Pazarlı, *Din Psikolojisi* (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1993), 25-35.

⁷ Mehmet Aydın, *Din Felsefesi* (İzmir: İİFV Yayınları, 2001), 5-6.

⁸ Recep Yapar, “Dinin Tanımı Mümkün müdür?”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4 (1987), 403-417.

⁹ Freyer, 32.

¹⁰ Freyer, 32.

¹¹ Günter Kehrer, *Din Sosyolojisi*, (Çev. Semahat Yüksel Kubbealtı neşriyat, İstanbul, 1992), 9-10

edilmiştir.¹² Nihayetinde, din, farklı tanımlara rağmen tüm toplumlarda ibadet, iman ve cemaat gibi ortak nitelikleriyle kendini göstermektedir. Dinin tanımı konusundaki anlaşmazlık, dindarlığın tanımında da kendini gösterir. Bu nedenle sosyal bilimciler, sosyal hususları incelerlerken dindarlığa ayrı bir ehemmiyet verirler. Ancak dindarlık kavramının ne şekilde tanımlanacağı ve nasıl kullanılacağı konusunda görüş birliği bulmakta zorlanırlar.

Türkçe sözlükte dindar kavramı” Dinin *emirlerini gerçekleştiren, yasakladıklarından uzak duran kişi, mütedeyyin*” olarak açıklanmıştır. “Lık” eki yardımı ile türetilmiş olan dindarlık kavramı ise; “*Dinin yapılmasını emrettiği şeyleri yapma, yasaklarından uzak durma durumu*” olduğu görülmektedir.¹³ Bir dinî sistemin tüm emirlerini güçlü biçimde gerçekleştiren kişiler dindar olarak adlandırılmıştır. Ronald L. Johnstone ise dindarlık tanımı, din tanımı ile bağlantılı gerçekleştirilebileceğini ifade etmiştir. Dini, “*bir dine mensup kişilerce paylaşılan kutsala yönelme ve kutsal inanç kapsamında gerçekleştirilen belli pratikler ile inançlar*” biçiminde tanımlar. Buna göre dindar, belirli bir dinî grup üyesi olan, belirli kutsal şeylere inanan ve bu inançların emrettiği pratikleri yerine getiren herkes dindar olarak nitelendirilir.¹⁴ Sonuç olarak Otto’dan esinlenip dini kutsalın deneyimi ya da yaşanması biçiminde açıklayan Wach da bizlere dindarlığın da tanımını, “*yaşanan din*” olarak tarif etmektedir. Glock ve Stark’ın dindarlık üzerine yaptıkları çalışmalar, bir bireyin dindarlık yolunu çok çeşitli yollarla ifade edebileceğini ve bu yolun farklı sosyo-kültürel bağlamlarda da geçerli olabileceğini vurgular. Özellikle Türkiye gibi çeşitli sosyo-kültürel yapıya sahip Müslüman toplumlarda, dinin pratikteki yansımaları ve bireylerin dini anlayışları oldukça çeşitlidir. Kimi insanlar ibadetlerini geleneksel yollarla yerine getirirken, bazıları daha modern veya yenilikçi yolları tercih edebilir. Dinî inançların yaşam tarzlarına, kültürel uygulamalara ve toplumsal etkileşimlere farklı şekillerde yansıdığı görülebilir. Bu boyutlar: *inanç, bilgi (entelektüel), ibadet, tecrübe ve etki* boyutlarıdır.¹⁵

2. Batı da ve Ülkemizde Yapılan Dindarlık Tipleştirmeleri

Dindarlığın tespitinde hangi ölçütlerin kullanılacağı konusu mühim bir tartışma konusu haline gelmiştir.¹⁶ Çünkü toplumda dindarlık insandan insana, dönemden döneme hatta aynı

¹² Ünver Günay, *Din Sosyolojisi* (İstanbul: İnsan Yayınları, 1998), 191-212.

¹³ D. Mehmet Doğan, *Büyük Türkçe Sözlük* (Ankara: Rehber Yayınları, 1990), “Büyük Türkçe Sözlük”, 262.

¹⁴ Günay, *Din Sosyolojisi*, 1998, 122.

¹⁵ Muhammed Kızılgeçit, “Dindarlık Üzerine Meta-Analitik Bir Çalışma Doğu Karadeniz Örneği”, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırma Dergisi* 5/4 (2016), 1147.

¹⁶ M. Emin Köktaş, *Türkiye’de Dini Hayat* (İstanbul: İşaret Yayınları, 1993); Kemalettin Taş, “Dindarlığın Kriterleri Üzerine Tipolojik Bir Araştırma”, *Dindarlığın Sosyo-Psikolojisi* (Adana: Karahan Kitabevi, 2006), 176-178; Ali Ulvi Mehmedoğlu, *Kişilik ve Din* (İstanbul: DEM Yayınları, 2004).

dinin mensupları arasında değişiklik gösterebilmektedir. Dindarlık, kişinin amel temelinde gözler önüne serdiği dini tutum, tecrübe ve davranış şeklini yani bir başka deyişle dini yaşantıyı ya da dindarca yaşamı, inanılan dinin yasak ya da emirleri ışığında yaşamayı anlatan; bilgi, inanç, ibadet, tecrübe ve etki gibi boyutları bulunan olgu¹⁷ şeklinde anlaşılabilir. Dindarlık çerçevesinde, dindarlığın tipolojisine de değinmek gerekmektedir. Bu durum, dini inançlar ve uygulamalar açısından farklı yorumlara ve anlaşmazlıklara yol açabilecek şekilde farklılık gösterebilmektedir. Bu tür koşullar, din sosyologlarını dindarlığı sınıflandırmaya ve çeşitli dindarlık türleri ile tipleştirerek tanımlamaya yönlendirmiştir. Batı dünyasındaki din sosyolojisi araştırmaların da tipoloji geliştirme araştırmaları yaygın durumdadır. Bu kapsamda, Max Weber tarafından ortaya atılan “*hegemonyatik/toplumun sınıfsal*” yapısı içerisindeki mali iniş ve çıkışların doğurduğu bir ilişkisellik içerisinde kavuşmuş olduğu dindar tipolojisi dışında “*şövalye dindarlığı*” ile “*feodal beyler dindarlığı*”, “*çiftçi dindarlığı*”, “*bürokrasi*”, “*burjuva*”, “*zanaat ile esnaf dindarlığı*”, “*büyüsel dindarlık*”, “*derviş dindarlığı*”, “*şehir dindarlığı*” ile “*kır dindarlığı*” gibi benzeri sınıflara değinilmektedir.¹⁸

J. Wach’ın dini sınıflar, din ya da devlet ilişkileriyle alakalı tipolojilerini açık bir şekilde görmekteyiz. Gustav Mensching’se dindarlığı “*asalet*”, “*göçebe*”, “*burjuva*” ve “*köylü dindarlığı*”¹⁹ ile tipolojilendirmektedir. Joseph Fichter, “*şekilci*”, “*gerçek*”, “*kenardan*” ile “*kapalı*” dindarlıktan²⁰ bahsetmiştir. Gabriel Le Bras tarafından ise, “*dinî pratikleri belli bir düzen içerisinde gerçekleştirenler*”, “*koyu dindarlık*”, “*evlenme, doğum ya da ölüm benzeri yaşamın önemli zamanlarındaki geçiş ayinlerine katılım gösterenler*” ile “*dine kayıtsız olanlar*”²¹ biçiminde bir tipoloji tercih etmektedir. Michael Argyle, çevresel etkiler ile bağımlı bir parametre olan dindarlık kavramını, bağımsız bir parametre şeklinde değerlendirerek “*tutucu*”, “*seküler*” “*Protestan*” ve son olarak “*liberal dindarlık*”²² şeklinde dört kategoriye bölmüştür. Allport ise, bu kavramı “*dıştan*” ve “*içtenlikli dindarlık*” olarak tipolojilendirmiştir.

Türkiye’de yürütölen çalışmalar kapsamında Taplamacıoğlu, dini yaşamın yoğunluğunu baz alıp bir tipoloji geliştirmiş, “*idare-i maslahatçı*,” “*gayr-i amel*,” “*dini bütün kişi*,” “*sofu*” ile “*yobaz*” Müslömanlar olarak kategorileştirirken, “*radikal-ılımlı*,” “*aktif ya da pasif*,” “*katı*

¹⁷ Köktaş, *Türkiye’de Dini Hayat*, 52-67.

¹⁸ Joachim Wach, *Din Sosyolojisi*, çev. Günay Ünver (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Vakfı Yayınları, 1995), 78.

¹⁹ Gustav Mensching, *Din Sosyolojisi*, çev. Mehmet Aydın (Konya: Tekin Kitabevi, 1994), 253.

²⁰ Joseph Fichter, *Sosyoloji Nedir*, çev. Nilgün Çelebi (Ankara: Anı Yayıncılık, 2012), 87.

²¹ Ünver Günay, “Modern Sanayi Toplumunda Din I”, *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Faköltesi Dergisi* 3 (1986), 58.

²² Köktaş, *Türkiye’de Dini Hayat*, 22.

ya da yumuşak “biçiminde de tiplendirmiştir.²³ Günay tarafından ise, şiddetinin çokluk ile azlığına göre ve şekil açısından tiplere bölmüştür. Azlık ile çokluk uyarınca dini yaşam tarzlarını da” alaca *dindarlar*,” “*ateşli dindarlar*,” “*beynamaz*”lar, “*mevsime göre dindarlar*” ile “*ilgisizler*” şeklinde tipolojileştirmiştir. Biçim açınsansa “*geleneksel halk dindarlığı*”, “*laik dindarlık*”, “*seçkinlerin dindarlığı*” ile “*tranzisyonel dindarlık*”²⁴ şeklinde gruplandırmıştır. Yapıcı tarafından ise bu konu,” muhafazakâr *dindarlar*”, “*liberal dindarlar*,” “*fanatik dindarlar*” ve” *dogmatik dindarlar*”²⁵ biçiminde dördü tipleneyle açıklanmıştır. Bunun dışında Yapıcı akılcı ve bilime dayalı unsurların baskın olarak görüldüğü ‘*medrese dindarlığı*’, mistik yaşamın ön planda olduğu ‘*tekke dindarlığı*’ ile verilen iki dindarlık arasında sıkışan, bunun ile beraber dinî, sihrî ile mistik unsurların kendisini önemli oranda hissettirmiş olduğu ‘*geleneksel-halk dindarlığı*’²⁶ biçiminde bir tipolojiden söz etmektedir. Okumuş ise “*gösterişçi*” ile “*ihlaslı*” dindarlık²⁷ biçimindeki bir tipolojiye değinmektedir. Çelik ise, kentlilik deneyimlerinde ayrışan dindarlıklardan “*kentsel dindarlık*”²⁸ şeklinde, bir tipolojiden söz etmektedir. Taş, üç farklı tipoloji saptamıştır: “*Geleneksel ve İlmihalci*”, “*Modernist ve İnsancıl*,” Hurafece ve *Popüler dindarlık*”.²⁹ Arslan ise, en geniş manadaki dindarlıkta bulunan ancak bazı yapısal etmenler bakımından ayrışan “*popüler dindarlık*”³⁰ kavramının kullanımını tavsiye etmektedir. Coştı ise dindarlık kavramını “*normatif*” ile “*popüler*” olarak iki dindarlık tipolojisi çerçevesinde değerlendirmiştir.³¹ Normatiften anlatılmak istenen ilgili dinin ana itikâdî, amelî ile ahlaki öğretilerinden meydana gelmesidir. Tekin ise, “*genç dindarlığa*” değinmektedir. Gençleri geleneksel manada ibadet ile itikatları üzerinden değil , genel manada ülkemizin değişiklik gösteren konjonktürüne ve ilgili konjonktürde birtakım etmenler üzerinden gençliğin dindarlığına ilişkin çözümlenelerde bulunmuştur.³² Dindarlık, bu bahsedilenler haricinde, “*pasif*” ya da “*aktif dindarlık*” ya da “*radikal dindarlık*”, “*katı veya*

²³ Mehmet Taplamacıoğlu, “Yaşlara Göre Dini Yaşayışın Şiddet ve Kesafeti Üzerinde Bir anket Denemesi”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10/1 (1962), 145.

²⁴ Ünver Günay, *Erzurum ve Çevre Köylerinde Dini Hayat* (İstanbul: Erzurum Kitaplığı, 1999), 259-264.

²⁵ Asım Yapıcı, “Dini Yaşayışın Farklı Görüntüleri ve Dogmatik Dindarlık”, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2/2 (2002), 75-117.

²⁶ Yapıcı, “Dini Yaşayışın Farklı Görüntüleri ve Dogmatik Dindarlık”.

²⁷ Ejder Okumuş, *Gösterişçi Dindarlık* (İstanbul: Pınar Yayınları, 2002), 41.

²⁸ Celaleddin Çelik, “Dindarlık Tipolojileri”, *Dindarlığın Sosyo-Psikolojisi*, ed. Ünver Günay - Celaleddin Çelik (Adana: Karahan Kitabevi, 2006), 81-109.

²⁹ Taş, “Dindarlığın Kriterleri Üzerine Tipolojik Bir Araştırma”.

³⁰ Mustafa Arslan, *Türk Popüler Dindarlığı*, (Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları, İstanbul,2004),133-156

³¹ Coştı, Yakup, “*Dine Normatif ve Popüler Yaklaşım: Bir Dini Yönelim Ölçeği Denemesi*”, (Hitit Üniversitesi İ.F. Dergisi, C.8, sayı 15, Ankara,2009), 125-126

³² “T.C. Cumhurbaşkanlığı Diyanet İşleri Başkanlığı [Bilgi Yönetim Sistemi]” (Erişim 31 Aralık 2023).

ılımlı dindarlık” ve *“yumuşak dindarlık*” biçiminde tiplere bölünebileceği gibi *“tutucu*” ya da *“serbest dindarlık*” şeklinde de ayrımlanabilir.³³ Dinin ve dindarlığın tanımında farklılaşmanın olduğundan bahsetmiştik. Şüphesiz bunun pek çok nedeni vardır. Araştırmacıların olaylara ve olgulara bakış açıları, yetiştikleri çevre, kültürel geçmişleri, araştırmanın yapıldığı zaman, mekân kültürel ve demografik özelliklerin bunda rolü vardır. Bu nedenle mesleki ve ekonomik etkenlerle dini yaşayış veya dindarlık arasındaki ilişkiler önemlidir.³⁴ Sosyal yaşamda her daim varlığını koruyan dinin meslekler ile meslek gruplarının sosyal değişim üzerinde bulunan işlevlerini de büyük oranda etkilemekte olduğu ayrıca meslek gruplarının da dindarlık konusunda tesirli olduğu görülmektedir.³⁵ Çağımızda meslekler, uzmanlık kazanma bağlamında ehemmiyeti her geçen gün fazlaşan bir yapı şeklinde ortaya çıkmaktadır. Ülkemiz gibi modernleşme süreci içerisindeki ülkelerde de bahsedilen grupların ehemmiyetinin belirgin biçimde arttığını söylemek mümkündür. Bütün bunlardan hareketle Konya merkez üç ilçede, ilköğretim okullarında görev yapan öğretmenlerin dini yaşayışları baz alınarak *“öğretmen dindarlığı”* ve dindar öğretmen tipolojileri ortaya konulmaya çalışılmıştır.

3. Yöntem

Araştırma, Konya merkez üç ilçede görev yapan ilkokul, ortaokul, ile imam-hatip ortaokulları bünyesinde görev yapan öğretmenlerin bazı değişkenlere göre dini inanç, tutum ve davranışlarına yönelik yapılan bir çalışmadır. Öğretmenlerin dini inanç ve tutumları, davranışları üzerinde herhangi bir etkiye sahip midir? Bu ve buna benzer sorulara ışık tutmak amacı ile yaptığımız çalışmamızın asıl hedefi, toplumun geleceğinde söz sahibi olacak öğrencileri yetiştirmesi nedeni ile öğretmenlerin tutum ve davranışlarını ortaya koymaktır. Bu bağlamda çalışmamızda Konya merkez üç ilçede görev yapan öğretmenlerin dini inançları ile tutumları ve yaşayışları arasında bir ilişki var mıdır? sorusuna cevap aranmaya çalışılacaktır. Buradan hareketle dindar öğretmen tipolojileri tespitine çalışılmıştır. Bu problem cümlesi doğrultusunda araştırmanın hipotezleri belirlenmiştir.

3.1 Araştırmanın Hipotezleri

1) Türkiye’de ortaya çıkmış olan bazı sosyo-politik ile sosyo-kültürel değişme ve gelişmelere rağmen öğretmenlerin sosyal davranışlarını şekillendirmede dini inanç ve tutumları önemini koruyan bir faktördür.

³³ Okumuş, *Gösterişçi Dindarlık*, 41.

³⁴ Günay, *Erzurum ve Çevre Köylerinde Dini Hayat*, 266.

³⁵ Wach, *Din Sosyolojisi*, 276-311.

2) Öğretmenlerin dini inanç, tutum ve yaşantılarında, yaş, cinsiyet, mezun olunan lise türü ve branşı gibi değişkenlere bağlı olarak farklılık bulunmaktadır.

3) Öğretmenlerin Allaha inançları hususunda büyük bir netlik olmakla birlikte diğer inanç esaslarında farklılık görülmektedir.

4) Öğretmenlerin sosyal, ekonomik ve politik alanlara ilişkin tutum ve davranışlarında dini inanç ve tutumlar etkili olmaya devam etmektedir.

5) Öğretmenler yüksek dini inanç ve tutuma sahip olmakla birlikte, bunun uygulamada ve dini pratiklerde o denli yüksek oranlarda etkileri görülmemektedir.

6) İslamiyet büyü, fal ya da ruh çağırma benzeri şeyler ile uğraşmayı ya da bu gibi şeylere inanmayı yasaklamıştır. Bu şekilde olmasına karşın Müslümanlar içerisinde bu gibi uygulamalar yaygın hale gelmiştir. Öğretmenlerde de bu ve benzeri inançlara inanma görülmektedir.

3.2 Evren ve Örneklem:

Yapılan bu araştırma pek çok unsurdan meydana gelen bir evren içerisinde, evren ile alakalı yaygın bir kaniya varabilmek için, evrenin tamamı veya ondan alınacak olan bir örnek, grup veya örneklem üzerinde gerçekleştirilen düzenlemelerden oluşan genel tarama modelinde yapılmıştır.³⁶ Araştırmanın evreni, Konya merkez üç ilçedeki ilköğretim okulu olarak kabul edilen ilkokul, ortaokul ve imam- hatip ortaokulunda görev yapan öğretmenlerdir. Çalışmada 2017-2018 Eğitim Öğretim yılında görev yapan 8336 öğretmenden örnekleme yöntemine göre seçilen 1000 kişiden geçerli kabul edilen 816 öğretmen anketinden yararlanılmıştır.

3.3 Kapsam ve Sınırlılıklar

Araştırma, 2017-2018 eğitim ve öğretim yılı ile ve evren olarak da Konya merkez üç ilçede (Karatay, Meram, Selçuklu) bulunan ilköğretim okullarında görev yapan öğretmenlerle sınırlıdır. Ayrıca çalışmamız dini inanç, tutum ve davranışları belirlemek için kullanılan ifadelerle sınırlıdır. Bu çalışmada elde edilen veriler, aldığımız cevapların samimi olduğu varsayımına dayanmaktadır. Araştırmamız ayrıca gerçekleştirildiği zaman dilimi ile de sınırlıdır. Bu nedenle deneklerin tutum ve davranışları zaman içinde değişebilir.

3.4 Veri Toplama Araçları

³⁶ Niyazi Karasar, *Bilimsel Araştırma Yöntemi* (Ankara: Nobel Yayınları, 2005), 70-85.

Araştırmada veriler, veri toplama araçlarından biri olan anket yöntemi kullanılarak toplanmıştır. Anket hazırlanırken öncelikle bu alandaki tez çalışmaları ile öteki kaynaklar incelenmiştir. Soruların hazırlanması ile derlenmesi sırasında uzman öğretim üyelerine danışılmıştır. Soruların hazırlanması ile derlenmesi sırasında öğretmenlerle belirlenen konularda görüşmeler yapılmıştır. Bu alanda yapılan Bayyigit³⁷ ve Köktaş'ın³⁸ çalışmalarındaki sorulardan yararlanılmıştır. Araştırma soruları bir dilekçe ile okul müdürlüğüne sunulmuş, okul müdürlüğü yazıyı il milli eğitim müdürlüğüne göndermiş ve gerekli onay ve izinler alınmıştır (EK-1). Pilot uygulama olarak sorular yazılı olarak uygulanmıştır. Yanlış anlaşılabilir veya anlaşılmayan sorular yeniden düzenlenerek ankete son şekli verilmiştir. İl milli eğitim müdürlüğünden okulların ve eğitim bölgelerinin isim listeleri temin edilmiştir. Anketlerin dağıtılmasında MEB Eğitim. Bölgeleri Yönergesi kapsamında Konya İl Milli Eğitim Müdürlüğü tarafından oluşturulmuş olan eğitim bölgelerine ulaşılmıştır. Bahsi geçen yönerge kapsamında “öğrencilerin ilgileri, arzuları ve kabiliyetleri ışığında benzeri kriterler göz önünde bulundurularak eğitim bölgesi oluşturma komisyonu tarafından hükümlere uygun olarak birden fazla eğitim bölgesi oluşturulmuş”³⁹ olması sebebiyle Konya'daki merkez üç ilçeye eşit biçimde erişilmeye çalışılmıştır. Örneklem yöntemlerinden olasılığa dayalı olmayan kolayda örneklem yöntemine⁴⁰ başvurulmuş 1000 anket bizzat tarafımızca uygulanmıştır. Ankete katılım isteğe bağlı olduğu hatırlatılarak katılıp katılmama serbest bırakılmış ve hiç kimse zorlanmamıştır. Anketin amacı ile neden gerçekleştirildiğinin anlatılmasının ardından kimliklerinin açığa çıkmaması için kendilerini belli edecek bir bilgi yazmamaları hususunda ikaz edilmiş ve sağlıklı, doğru bilgi alınmaya çalışılmıştır. Anketlerden 184 tanesinde eksiklikler olması veya geri dönüş olmaması nedeniyle bazı anketler değerlendirmeye alınmamıştır.

3.5 Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırmada anket formları dağıtılmadan önce gerekli açıklamalar yapılmış ve uygulama bizzat tarafımızca gerçekleştirilmiştir. Anketlerden ulaşılan tüm veriler bilgisayara aktarılmış ve ulaşılan verilerin çözümlenmesinde SPSS istatistik programına başvurulmuştur. Tüm veriler SPSS programı ile istatistiksel işlemlere tabi tutulmuş ve tablolaştırılmıştır. Ulaşılan yorum ve değerlendirmeler, bulgular bölümde sunulmuştur.

³⁷ Mehmet Bayyigit, *Üniversite gençliğinin dini inanç tutum ve davranışları üzerine bir anket uygulaması* (Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora, 1989).

³⁸ Köktaş, *Türkiye'de Dini Hayat*,

³⁹ Şaban Yavuz, *İlköğretim Okullarındaki Öğretmenlerin Dini Yaşayışları Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma (Konya Örneği)* (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora, 2019), 8.

⁴⁰ Remzi Altunışık, “Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri SPSS Uygulamalı”, ts.

4. Araştırmanın Bulguları ve Yorum

4.1. Demografik Özellikler

Araştırma, Konya merkeze bağlı üç ilçede bulunan ilköğretim okullarındaki (ilkokul, ortaokul ve imam-hatip ortaokulları) öğretmenlerin dini hayatlarını incelemeyi amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda 2017- 2018 eğitim-öğretim yılı içerisinde Konya il merkezine bağlı üç ilçe olan Meram, Selçuklu ve Karatay'daki devlete ait ilköğretim okulları bünyesinde (ortaokul, ilkokul ile imam hatip ortaokulu) çalışan eğitimciler arasından 8336 kişiden örnekleme yöntemine göre seçilen 1000 kişi içerisinde geçerli kabul edilen 816 öğretmenin dini hayatları farklı parametreler doğrultusunda karşılaştırmalı şekilde ele alınmıştır. Araştırmaya katılım gösteren öğretmenlerin yaklaşık % 51,3'lük kısmı kadın, % 48,7'lik kısmı ise erkektir. Yaş değişkeni açısından bakıldığında, öğretmenlerin 25 yaş altı % 3,7, 26-30 yaş % 8,2, 31-35 yaş % 14,3, 36-40 yaş % 21, 41-45 yaş % 21,6, 46-50 yaş % 16,50, 51-55 yaş % 9,2, 56 yaş ve üzeri % 6,5 yer almaktadır. Yukarıdaki verilere baktığımızda öğretmenlerin % 50'sinden fazlası 31 ile 50 yaş arası eğitimcilerden oluşmaktadır. Bu oranın en önemli sebebi araştırmamızın uygulama sahasının Konya merkezde bulunan okullardan oluşmasıdır. Çünkü merkezde görev yapabilmek için belirli bir öğretmenlik tecrübesine sahip olunması lazımdır. 25 yaş ve 25 yaşından küçük öğretmenlerin örneklemin yaklaşık %3,7' lik kısmını oluşturmasının en önemli sebebi ise genç yaşlardaki öğretmenlerin merkezde çalışmalarına öğretmenlik kıdemlerinin yetmiyor olmasıdır. Sayılar benzer araştırmalarla paralellik arz etmektedir.⁴¹ Satılmış ÖZ, “*Din, Dindarlık İlişkisi Çerçevesinde Öğretmenlerin Dini Anlayış ve Yaşayışları*”, (Yozgat, Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, C.3, S.3,2013), 61-77

Medeni durum değişkenine göre öğretmenlerin durumları ise şöyledir: % 7,2 bekar, % 89 evli, %0,7 eşinden ayrı, % 2,7 boşanmış, %0,4 eşi ölmüştür. Örnekleminimizdeki öğretmenlerin % 46,8' inin bitirdiği lise türü genel lise iken % 10,7' si mesleki ve teknik lise, % 21,9'luk kısmı imam-hatip ile Anadolu imam-hatip lisesi, % 10,9 Anadolu lisesi %,9'u Anadolu öğretmen lisesi ve % 0,7'si diğer liseleri bitirmiştir. Örnekleminizin % 50'sinden fazlası eğitim fakültesini bitiren öğretmenlerden meydana gelmektedir. Katılımcıların % 56,3'lik kısmı eğitim fakültesi, % 14'lük kısmı ilahiyat fakültesi, %11'lik kısmı fen edebiyat fakültesi, % 7,5 eğitim enstitüsü/ eğitim yüksek okulu, %2,6 mesleki teknik eğitim fakültesi

⁴¹ Satılmış ÖZ, “*Din, Dindarlık İlişkisi Çerçevesinde Öğretmenlerin Dini Anlayış ve Yaşayışları*”, *Yozgat, Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3/3 (2013), 61-77; Şahin Doğan, *İlköğretim Okullarında Görev Yapan Öğretmenlerin Dini Tutumları* (Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora, 2007), 83.

mezunudur. % 8,6 “diğer” bölüm de olan öğretmenler bulunmaktadır. İlahiyat Fakültesi’ni bitirenlerin ikinci sırada olması bu eğitimcilerin bahsedilen okul türlerinden üçünde de çalışmalarından ve ayrıca imam-hatip ortaokullarında ilgili eğitimcilerin sayıca fazla olmasından ileri gelmektedir. Çalışmanın “diğer” bölümündeki öğretmenlerin sayısının daha çok olması, farklı zaman dilimlerinde gerçekleştirilmiş olan öğretmen atamalarında üniversiteyi bitiren diğer fakülte mezunlarının da öğretmen olarak atamasının yapılması neticesinde sistem içerisinde öğretmenlik mesleğini icra eden farklı fakülteleri bitiren kişilerin bulunmasından kaynaklanmaktadır. Bu fakülteler arasında iktisat, hukuk, veterinerlik, mühendislik, arkeoloji, ziraat ve jeoloji gibi bölümler yer almaktadır. Öğretim süresi 2 ve 3 sene olan “Eğitim Enstitüsü ile Eğitim Yüksek Okulunu” bitirenlerin hala sistemde aktif şekilde öğretmenlik yapanların yüzdesi % 7,5’dir. İlgili eğitimcilerin büyük kısmı lisans bitirenler olsa da lisans tamamlamayıp çalışanlar da bulunmaktadır. Siyasi kimliğin dindarlıkla ilişkisinin olup olmadığı ya da hangi siyasi kimliğe mensubiyetin dinî anlayış ve yaşayışları üzerindeki etkisinin ne düzeylerde olduğu, bunlardan da bir dindarlık tipolojisinin çıkarılıp çıkarılmayacağı ayrı araştırma konusu olmakla birlikte, araştırmamıza katılanların kendilerini tanımladıkları siyasi kimlik şu şekildedir. % 4,8’i liberal, % 46,8’i ise muhafazakâr, % 8,2’si sosyal demokrat, % 27,7’si milliyetçi, % 12,5’i diğer olarak belirtmişlerdir. Kendilerini siyasi kimlik olarak “diğer” diye tanımlayanların “*insan,*” “*Müslüman,*” “*Müslüman muhafazakâr,*” “*milliyetçi Müslüman,*” “*hümanist,*” “*dindar,*” “*ülküci*” biçiminde ifade ettikleri de görülmüştür.

4.2. Dinin İnanç Boyutu

Her din bir dizi inançtan oluşur. En ilkelinden en yükseğine kadar tüm dinlerin, doğru ya da yanlış, inanç ilkeleri vardır. Esasen her din, dini tecrübe, sezgi, ilham veya vahye dayanan ve en azından teorik ifadeler içeren bir dizi inanç, tasavvur ve fikre dayanır. İlgili inanç ile düşüncelerin aynı dini inançlara sahip kişiler içerisinde birleştirici bir etkisi bulunmaktadır. Bu daha ilkel dinlerde dahi görülebilen bir durumdur.⁴² Dinin bahsi geçen bütünleştirici yanı, inananlar içerisinde kuvvetli bir birlik ruhu oluşturur. Örnekle öğretmenlerin büyük kısmının Allah’a inanç beslediği, (% 98,9) bunun ile beraber az sayıda olsa da Allah’a inanmayanların bulunduğu görülmektedir. (% 1,1) Öğretmenlerden Hz. Muhammed’i (s.a.v) son peygamber olarak kabul edenler % 98,9 iken diğer farklı seçenekler ise % 1,1 dir. Örneklemin büyük kısmı, “*ahiret yaşamının olduğuna,*” “*kaza ile kadere ve hayır ile şerrin Allah’tan geldiğine*” ve ayrıca

⁴² Ünver Günay, *Din Sosyolojisi* (İstanbul: İnsan Yayınları, 1998), 22.

“meleklerin var olduğuna inanmaktadır.” Araştırmaya katılım gösteren örneklemin öteki inanç esaslarındaki gibi Kur’an’ın Allah kelamı olduğuna, tümünün gerçek olduğuna, herhangi bir değişikliğe uğramadan bugüne dek geldiğine, Kuran’da anlatılanların tamamının doğru ve gerçek olduğuna büyük çoğunlukta (% 97,3) inandıkları kaydedilmiştir. % 2,2’ si şüphelerim var derken %0,5’i ise kesinlikle inanmıyorum demiştir. İnanç esaslarıyla alakalı veriler ele alındığı zaman, örneklemin hemen hemen tümünün inanç esaslarına çoğunlukla inandığı görülmektedir. Allah’a (c.c.) iman etmeme konusunda elde edilen veriler, öteki inanç kriterlerine nazaran çok daha düşük orandadır. Allah’a olan inanç ve öteki inanç kriterleri olmak üzere insanların dini inançlarının meydana gelmesinde bireyin eğitim seviyesi, okuduğu kitapları, ailesi, basın veya yetiştiği çevre gibi etmenler etkili olmaktadır. Bilindiği üzere, İslamiyet falcılık, büyücülük ve ruh çağırma benzeri şeylere inanmayı ve bunları uygulamayı yasaklamıştır. Buna rağmen bu ve buna benzer olan uygulamalar Müslümanlar arasında yaygınlık kazanmıştır. Bugün insanların kimi zaman sorunları ve çözemedikleri konular için bu tür inançlara yöneldiğini görüyoruz. Öğretmen tipolojilerinde önemli bir yere sahip olduğunu düşündüğümüz bu uygulamalara baktığımızda, öğretmenler bu inançların bazılarını çok yüksek oranda inanmadıklarını belirtse de öğretmenlerin bu inançların bazılarını yaygın olarak inandıkları görülüyor. Öğretmenler arasında en yaygın inanç şekli, pek çok, çok, orta ve az olarak farklı oranlarda % 83,3’lük oran ile nazar değmesidir. Nazar değmesini % 62,1’lik oranla muska takip etmektedir. Yine bu durum öteki inançlarda da varken öğretmenlerin minimum seviyede inandıkları inanç çeşidi ise % 7,8’lik oranla faldır.

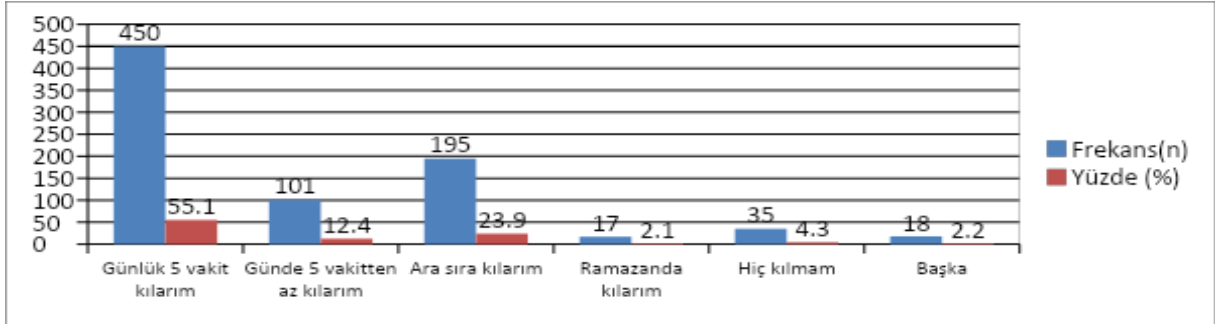
4.3. Dinin Pratikler (Practice) Boyutu

Dinlerin inancın ardından önem verdiği dindarlık boyutlarından biri de dini pratiklere verilen önemdir. Dini hayatın tezahürlerinden biri de ibadettir. Her bir dinde çeşitli biçimlerde olsa da ibadet bulunmaktadır. İslamiyette ibadet genel olarak "*imanın süsü*" şeklinde nitelendirilir. Sosyologlar bir dinin ibadet olmadan, bir başka ifadeyle dinin pratik yanı, ameller olmadan yaşayabileceğine kuşkuyla bakarlar.⁴³ Wach da dini hayatın inanç, ibadet ve sosyolojik anlatımdan ibaret olduğunu belirtmektedir.⁴⁴

⁴³ Günay, *Din Sosyolojisi*, 1998, 226.

⁴⁴ Wach, *Din Sosyolojisi*. 43-61.

Grafik 1: Öğretmenlerin Namaz Kılma Durumları

Yukarıda Grafik 1 de görüldüğü gibi, İslamiyet'te en fazla üzerinde durulan ibadet çeşidi niteliğindeki ve hatta “*dinin direği*” kabul edilen namaz ibadetini günlük 5 vakit aksatmadan kılma % 55,1 gibi büyük sayılabacak bir orandır. Buna karşın hiç kılmam diyenlerin oranı ise % 4,3 tür. Araştırmamıza katılım gösteren öğretmenlerin cinsiyetleri göz önüne alınarak gün içerisinde namaz kılma durumları ele alındığında düzenli olarak “*günlük beş vakit namaz kılan*” erkeklerin oranı % 60,2 iken kadın eğitimcilerin oranı %50,4'tür. Bu veri dışında ibadetlerini “*5 vakitten daha az olarak yerine getirenler,*” “*bazen kılanlar,*” “*yalnızca Ramazan ayında namaz kılanlar*” ve “*hiçbir şekilde kılmayanlar*” da yer almaktadır. Verilerden anlaşıldığı üzere erkek öğretmenlerin, kadınlardan daha fazla günlük namazlarını kıldıkları görülmektedir. Hiç namaz kılmayanların oranında ise kadınlar % 5,7'lik değer ile % 2,8 değere sahip erkeklerden daha fazla orana sahiptir. Bayyigit'in Selçuk Üniversitesi'nde eğitim almış 1556 öğrenci ile yapmış olduğu araştırmada da düzenli olarak namaz kıldığını ifade eden erkeklerin oranının kadınlardan çok daha yüksek olduğu görülmüştür. Kadınların genellikle ara sıra namaz kılmalarının nedeni olarak ise kadınların çevre ya da mekân bakımından uygun bir yer bulamamaları şeklinde ifade edilmiştir.⁴⁵ Öğretmenlerin büyük kısmı Ramazan ayı boyunca atlamadan oruç ibadetini yerine getirirken (% 87,8) % 9,7'lik kısım bazen oruç tutmaktadır. Öğretmenlerin % 2,5 lik kısmı ise hiç oruç tutmadığını ifade etmiştir. Verilen oranlar ele alındığı zaman öğretmenler arasında oruç ibadetinin yüksek oranda gerçekleştirildiği saptanmıştır. Muhafazakâr bilinen Konya'da öğretmenler arasında bu yüksek verilere ulaşılmasında son yıllarda Türkiye'de meydana gelen toplumsal ve dini değişimin etkili olduğu, kanaatine ulaşılmaktadır.

4.4. Bilgi Düzeyi

Bütün dinlerde dindar bireyin inancının ana öğeleri ya da kutsal olarak kabul edilen metinleri hakkındaki bilgisini ve bu bilgiye olan güvenini ifade eden bilgi düzeyine ilişkin

⁴⁵ Bayyigit, *Üniversite Gençliğinin Dini İnanç Tutum Ve Davranışları Üzerine Bir Anket Uygulaması*, 105.

verilere baktığımızda ise öğretmenlerin % 22,6'lık kısmının “çok iyi” düzeyde Kur'an-ı Kerim'i yüzüne bakarak okuyabildiği, % 32,1'nin “iyi” düzeyde, %32,4 ünün ise orta derece Kur'an-ı Kerim'i yüzünden okumayı bildiği görülmektedir. % 12,9'unun ise “hiç” bilmediği görülmektedir. Öğretmenlerin % 19'unun her gün Kur'an-ı Kerim okuduğunun, % 11,4'ünün ise cuma ve öteki mübarek gecelerde okuduğu, %53,4'ünün ise arasıra okuduğu, %5,4 ünün ramazan ayında, % 1,2'sinin ise başına bir felaket geldiğinde okuduğunu görmekteyiz. % 9,6'sı ise hiç okumamaktadır. Kur'an-ı Kerim'i okumak ibadet olarak sayıldığından dinin pratikleri arasında sayıldığından dindarlık göstergesi olarak görülmektedir.

Araştırmaya katılan öğretmenlerin %93,7'si gibi büyük bir oranı dini konulara ilgi duyarken %6,3'ü dini konulara ilgi duymamaktadır. Örnekleme dini yaşamlarının oluşumu ile biçimlenmesinde etkili olan etmenlerin neler olduğu sorusu yöneltilmiş, birden fazla seçenek işaretleme yapabilecekleri belirtilmiştir. % 59,2 ile en yüksek aile olduğu belirtilmiştir. Kadın öğretmenlerde dini yaşamlarının oluşumunda ve şekil almasında yakın akraba en az etkili olurken erkek örneklemdeyse televizyon ya da radyo programları minimum düzeyde etkili olduğu görülmüştür. Öğretmenlerin dini yaşamının oluşumu ve biçimlenmesinde aileden sonra etkili olan unsur kadın öğretmenlerde % 41,7 ve erkek öğretmenlerde %48,1 ile yine dini yayınlar olmuştur. Bu veriler ailenin çocukları üzerinde dini hayatın oluşumunda etkisini koruduğunu ve insanların dini hayatlarındaki yerinin devam ettiğini göstermektedir. Öğretmenlerin dini hayatlarının oluşmasında/şekillenmesinde aileden sonra dini yayınlara atıfta bulunmaları, öğretmenlerin bilgi kaynağı olarak temel kaynaklara verdikleri önemi göstermesi açısından önemlidir. Barınma ihtiyacı üniversite hayatındaki öğrenciler için bir gerçekliktir. Ülkemizde öğrencilerin önemli bir kısmı yükseköğrenim hayatları boyunca bu ihtiyacı cemaat, vakıf ve tarikatlar aracılığıyla karşılamaktadır. Bu nedenlerle araştırmamıza katılım gösteren öğretmenlerin, tam manasıyla bir dini yaşam sürebilmek adına bir dini grup ya da cemaate bağlı kalmanın gerekli olup olmadığına dair görüşleri saptanmaya çalışılmıştır. Öğretmenlerin yaklaşık % 83,9'luk gibi büyük bir orana sahip olan kısmı, tam anlamıyla bir dini yaşam sürebilmek adına bir dini grup ya da cemaate bağlı kalmanın gerekli olmadığını düşünmektedir. % 9,3'lük kısım ise dini yaşam sürmek için cemaat ya da bir gruba bağlı olmak gerekmektedir düşüncesindedir. % 6,8'lik kısım ise fikrim yok şeklinde belirtmiştir. Aynı eksenlerdeki bir başka araştırmadan elde edilen veriler de araştırmamızın verileriyle benzerlik arz etmektedir.⁴⁶ İlgili cemaatlerden bir tanesinin 2016 senesinde devlete yönelik bir darbe kalkışması içerisine girdiklerine de tanık olunmuştur. 15 Temmuz 2016 tarihinde yaşanan darbe kalkışmasının

⁴⁶ Ahmet Onay, *Dindarlık, Etkileşim ve Değişim*, (DEM Yayınları, İstanbul, 2004), 145-160.

bunda herhangi bir etkisi olmuş mudur tam olarak bilinmez ancak, öğretmenler dini yaşam sürebilmek adına bir dini grup ya da cemaate bağlılık gerekmediği düşüncesindedir. Öğretmenlerin % 70,8'lik kısmının eş tercihinde dindarlığı “çok” ile “pek çok” önemseydiği, % 4,9'luk kısmının ise hiçbir şekilde önemseymediği görülmektedir. % 19,6'sının orta, %4,8'inin ise az önemseydiği görülmektedir. Yine öğretmenlerin % 63,4'ü arkadaşının dindar olmasına önem verirken, %26'sı önemli değil, demiş; %9,6'sı ise fikrim yok, şeklinde beyan etmiştir. Öğretmenlerin kendi dini hayatlarını nasıl tanımladıkları sorulmuş, % 42,4'lük kısmı kendisini “inançlarına fazlaca bağlı” ve % 41,9'luk kısmı “inançlı ancak ibadetlerini aksatıyor”, % 11,9'luk kısmı “inanıyor fakat ibadetleri fazla aksatıyor”, % 2,6 sı “inançlı fakat ibadetleri hiç yapmıyor”, % 1,2 “dinle ilgilenmiyor” şeklinde tanımlamışlardır. Öğretmenler ebeveynlerini, kendilerinden fazla dindar olarak görmekte ve ayrıca ibadetlerini daha düzenli şekilde gerçekleştirir, ibadetlere çok daha fazla bağlılık gösterir şekilde görmektedirler. Aynı eksenlerdeki bir başka çalışmada ise araştırmaya katılım gösteren kişilere, ebeveynlerinin dindar olma seviyeleri 0-10 aralığında cevap alacak biçimde sorulmuştur. Bireyler annelerinin dindar olma düzeylerini 7,7 olarak, babalarının dindarlık seviyelerini 7,5 ve son olarak kendilerinin dindar olma düzeylerini ise 6,9 şeklinde ifade etmektedir.⁴⁷ Öğretmenlerin nikah türlerinden hangisiyle evlendikleri durumuna bakıldığında ise % 88,6'lık kısmının evlenirken resmi ve dini nikahlardan her ikisini de kullandıkları, % 3,8'lik kısmın yalnızca resmi nikahı kullandıkları, % 0,2'lik kısmının da yalnızca dini nikahı tercih ettikleri ve % 7,4'lük kısmın ise evli olmadıkları görülmüştür. Bu husus öğretmenler tarafından nikah konusunda dini ritüelleri önemli gördüğü ve isteyerek veya toplumun etkisiyle gerçekleştirdiklerini görmekteyiz ki, ilgili hususun dini yaşamlarında da etkili olması mümkündür.

Dua; Allah'ın uluhiyeti ile azameti karşısında kulun aciz olduğunu itiraf etmesi, bunun yanında içten duygular ile, Allah'ın lütfunu ve yardımını istemesidir. Dua, dini hayatın subjektif tarafı olarak da ifade edilebilir. Örneklemimizin günlük hayatlarının hemen hemen her anında mevlit, cenaze ve sıkıntılı zamanların haricinde genellikle duanın kabul edildiği kabul ettikleri varsayılmaktadır. Öğretmenlerin büyük bir bölümünün, kendilerini ne şekilde açıkladığı ve büyüdüğü ortam ne olursa olsun duaya başvurdukları anlaşılmaktadır. Oldukça az bir yüzdenin “hiç dua etmem” şeklinde kendini ifade etmesi, geri kalan kısmın ise farklı biçimlerde olsa da duaya başvurdukları anlamına gelmektedir. İlgili durumda eğitimcilerin duaya vermiş oldukları ehemmiyeti gözler önüne sermektedir. Öğretmenlerin % 80,8'lik kısmının sık bir şekilde dua ettiği, % 12,5'lik kısmının üzüntülü zamanlarda duaya başvurduğu, % 5,5'lik kısmının doğum

⁴⁷ Ali Çarkoğlu, *Değişen Türkiye'de Din, Toplum ve Siyaset*, (Tesev Yayınları, İstanbul, 2006), 38-39.

ya da cenaze benzeri özel anlarda dua ettiği, son olarak ise % 1,2'lik kısmı ise dua etmediği tespit edilmiştir. İslam'ın falcılığı, büyücülüğü ve ruhçuluğu ve bunlara inanmayı yasakladığı iyi bilinmektedir. Buna rağmen bu ve bu gibi çeşitli uygulamalar Müslümanlar arasında yaygınlaşmıştır. Bugün insanların çözüme kavuşturamadıkları problem ile sorunlarının çözümünde zaman zaman bu tip inançlara yöneldiklerini görmekteyiz. Bu tip inançlara öğretmenlerin inanma ve yönelme dereceleri aşağıdaki gibidir;

Tablo: 1 Fal, Ruh Çağırma, Büyü, Cin Çarpması, Nazar Değmesi, Şeytan, Karabasan, Muska ve Evliyaların Kerameti İnancı

	Fal		Büyü		Ruh Çağırma		Nazar Değmesi		Cin Çarpması		Karabasan		Şeytan		Evliyaların Kerameti		Muska	
	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde
Pek çok	6	0,7	55	6,7	12	1,5	231	28,3	28	3,4	28	3,4	197	24,1	113	13,9	57	6,9
Çok	3	0,4	63	7,7	10	1,2	191	23,4	30	3,6	85	10,3	56	6,9	84	10,2	28	3,4
Orta	16	2,0	94	11,5	22	2,7	139	17,0	138	17,0	56	6,9	56	6,9	113	13,9	113	13,9
Az	39	4,8	87	10,7	27	3,3	119	14,6	142	17,4	140	17,2	169	20,7	140	17,2	309	37,9
Hiç	752	92,2	517	63,4	745	91,3	136	16,7	478	58,6	507	62,2	338	41,4	366	44,8	309	37,9
Toplam	816	100	816	100	816	100	816	100	816	100	816	100	816	100	816	100	816	100

Yukarıda verilen Tablo 1’de de görüldüğü üzere, seçmiş olduğumuz örnekleme büyü, fal bakma, ruh çağırma, cin çarpması, nazar, şeytan, muska ve evliyaların kerameti gibi çeşitli inançlara ne oranda inanç besledikleri sorusu yöneltilmiştir. Öğretmenlerin, verilen inançlardan bazılarına büyük oranda hiçbir şekilde inanmadıklarını ifade etmelerine karşılık, inançların bazılarında yaygın biçimde inandıkları görülmektedir. Çalışma cinsiyet parametresi bakımından ele alındığı zaman aynı eksenlerdeki araştırmalardaki gibi kadın eğitimciler erkeklerden daha üst oranda ilgili inanışlara karşı bir inanç beslemektedir.⁴⁸ Büyü ile fala inanma durumu kadın öğretmenlerde yaklaşık % 42,5’lik bir orana sahipken, erkeklerdeyse % 30,5 seviyesine inmektedir. Nazara inanma durumu kadın öğretmenler arasında 87,8’iken erkeklerde % 78,6’ dır.

Tablo 2: Öğretmenlerin çok güç durumda olduğunda başvurduğu uygulamaların sıklığı

	Kurşun Döktürmek	Muska Yazdırmak	Adak Adamak	Türbe ya da Yatır Ziyareti	Sadaka Vermek	Bildiğim Duaları Okumak	Mevlit, Kur’an Okumak/ Okutmak

⁴⁸ ONAY, *Dindarlık, Etkileşim ve Değişim*, 125-132.

	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde
Her zaman	5	,6	8	1,0	29	3,6	31	3,8	291	35,7	484	59,3	232	28,4
Sıklıkla	11	1,3	10	1,2	68	8,3	55	6,7	276	33,8	201	24,6	200	24,5
Ara sıra	30	3,7	39	4,8	176	21,6	156	19,1	125	15,3	60	7,4	154	18,9
Nadiren	71	8,7	109	13,4	197	24,1	140	17,2	65	8,0	23	2,8	113	13,8
Hiç	699	85,6	650	79,7	346	42,4	434	53,2	59	7,2	48	5,9	117	14,3
Toplam	816	100	816	100	816	100	816	100	816	100	816	100	816	100

İslam kurşun dökmeyi, muska yazmayı, türbeleri ve yatırları ziyaret etmeyi yasaklamıştır. Ancak bu davranışlar farklı nedenlerle Müslümanlar arasında yaygınlaşmıştır. İnsanlar bazen çözüme kavuşturamadıkları bazı problemleri çözmek adına yukarıda değinilen yöntemlere yönelmişlerdir. Bizler de öğretmenler içerisinde ilgili davranışların hangi oranda benimsendiğini, saptamaya çalıştık. Yukarıda Tablo 2’de görüldüğü gibi, öğretmenlerin güç durumlarda % 85,6’lık bir oran ile kurşun döktürme ritüeline hiçbir koşulda inanmadıkları, muska, yazdırma olayına da % 79,7’lik bir oran ile hiçbir koşulda inanç beslemedikleri görülmektedir. Fakat eğitimciler % 94,1’lik oran ile çok güç haller içerisinde oldukları zaman bildikleri tüm duaları okumaya ve % 92,8’lik oranla eğitimcilerin sadaka vermeye yöneldikleri görülmektedir. Öğretmenlerin % 85,7’lik kısmı çok güç durumda oldukları zaman Kur’an ya da mevlit okutmak yoluna yöneldikleri görülmektedir. Ayrıca batıl inançlar kategorisinde kabul ettiğimiz kurşun dökme, muska yazma, türbe ya da yatır ziyareti en sık görülen uygulamalar olarak karşımıza çıkarken, öğretmenlerin yaklaşık yarısı türbe ya da yatır ziyaretinde bulunuyor. Halk arasında daha popüler olan bu uygulamalardan bazılarının öğretmenler tarafından kabul görmediğini görüyoruz. Kurşun dökme ve muska yazma bunlar arasında yer alıyor. Toplamda öğretmenlerin neredeyse yarısı farklı şekillerde de olsa türbeleri ziyaret etmektedir. Çeşitli hastalıkların tedavisi, çocuklarının sınavları kazanması, kendilerine veya çocuklarına eş bulmak, zengin olmak ve çocuk sahibi olmak gibi çeşitli sebepler ile türbeleri ziyaret etmektedirler.

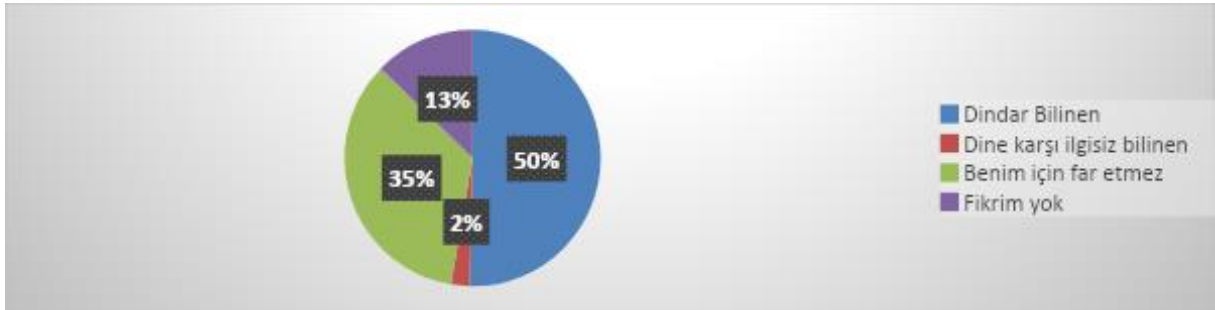
Tablo 3: Öğretmenlerin Seçimlerde Oy Kullanırken Oy Kullanılan Partinin Dine Önem Verip Vermediğine Bakma ve Cinsiyet İlişkisi

	Kadın		Erkek	
	Frekans (F)	Yüzde (%)	Frekans (F)	Yüzde (%)
Evet	234	55,8	271	68,3
Hayır	129	30,8	94	23,7

Kararsızım	56	13,4	32	8,1
Toplam	419	100	397	100

Dindarlığın, seçim döneminde oy verilen partinin tespit edilmesinde etkisinin bulunup bulunmadığının anlaşılması bakımından bu soru yöneltilmiştir. Öğretmenlerin oy kullandıkları partinin dine hassasiyet gösterip göstermemesini cinsiyet bakımından ele aldığımızda, kadınların yarısından fazlasında seçimlerde oy kullanırken dine ayrı bir önem vermek önemliyken, erkeklerde bu oran kadınlara göre çok daha yüksektir. Ayrıca kadın öğretmenlerin erkek öğretmenlere nazaran çok daha kararsız olduğu görülmektedir. Bu da erkek öğretmenlerin kadın öğretmenlere göre seçim zamanında oy kullandıkları partinin dine önem vermesine daha fazla önem verdiklerini göstermektedir. Öğretmenlerin cinsiyeti ve seçimlerde oy kullandığı partinin dine hassasiyet göstermesi arasında bir ilişkinin bulunduğu ve bu bağıntının istatistiksel açıdan anlamlı olduğu sonucuna varılmıştır. $X^2=17,641$ df 4 $p<,001$ Seçimlerde olduğu gibi dindarlık alışverişlerde de etkisini göstermektedir.

Grafik 2: Öğretmenlerin mahallesinde ya da semtinde genelde aynı fiyat ile satış yapan iki market ya da bakkal olduğu ve bu market veya bakkalların sahiplerinin bir tanesi dindar, diğeri ise dine karşı daha ilgisiz olduğu bilinmektedir. Hangi esnaftan alışveriş yapmayı seçme durumu

Yukarıda verilen Grafik 2’de eğitimcilerin alışveriş esnasındaki tercihinine dair veriler ele alındığında, % 50,4’lik kısmı dindar olan bilinen esnaftan alışveriş yapmayı tercih edeceğini ifade ederken, % 2,3’lük kısmı dine karşı bir ilgisiz olarak bilineni tercih edeceğini belirtmektedir. Doğal olarak öğretmenlerin yarısı dindarlık durumunu tercih sebebi olarak görmezken yarısı için bu durum önemlidir. İlgili veriler diğer araştırmalardaki gibi⁴⁹ çalışmamızda da benzer sonuçlar sergilemektedir.

⁴⁹ Köktaş, *Türkiye’de Dini Hayat.*, 204.

5. Öğretmen Dindarlığı ve Dindar Öğretmen Tipolojileri

Gerek Batı'da gerekse Türkiye'de yapılan yukarıda bahsedilen çalışmalarda araştırmacıların çeşitli dindarlık tipolojileri üzerinde durdukları görülmektedir. Bu tipolojiler içerisinde yer alan M. Weber'in meslekler ışığında bir dindarlık tipolojisini gözler önüne serdiği bilinmektedir. Öğretmenlere yönelik bir tipolojiden de söz etmek olasıdır. Bu kapsamda araştırmamıza konu olan eğitimcilerin inanç düzeyleri, ibadet ve dini hayata katılım oranları bakımından benzer araştırmaların ortalamaları ile paralellik gösterdiği, bazılarında ise kimi zaman ayrıştığı görülmektedir. Diğer pek çok meslek grubundaki gibi “*öğretmen dindarlığı*” da devrin ekonomik, toplumsal ve siyasi konjonktürünün etkisinde şekil alabilmektedir. Bu nedenle her devirde o devre has bir dindar eğitimci tipolojisi doğmaktadır. Öğretmen dindarlığı hiç şüphesiz kendi içerisinde hem dindarlığın farklı boyutlarını hem de genel dindarlık içerisindeki farklı dindarlık biçimlerini de ihtiva eder. Bu noktada öğretmenlerin inanç ve ibadetlerinin yanı sıra diğer faktörler de öğretmen dindarlığı ile ilişkili olarak analiz edilmiştir. Bu çerçevede öğretmen dindarlığı tipolojilerindeki değişim ve dönüşüm de ele alınmıştır.

Yıllar itibariyle kabaca ifade etmek gerekirse, ilk kavramsal değişim Cumhuriyet Dönemi ile gerçekleşmiştir. Cumhuriyet Dönemi yönetici kadroları Türk milletinin düşünce şeklini, değer sistemini ve hayat tarzını değiştirmede hem eğitime hem de öğretmene önem göstermişlerdir. Bu yöneticilere göre Türk halkının belleğindeki din merkezli fikirleri, klasik Osmanlı düşüncelerini ve hayat tarzını kökten değiştirmek ve tüm bunların yerine Batı dünyasının benimsediği çağdaş değerler sistemi ile hayat tarzını yerleştirmek adına hümanist ve laik bir eğitim düşüncesinin benimsenmesi büyük önem taşımaktaydı. Bahsedilen anlayış tabii olarak din karşısında mesafeli bir tutuma sebep olmuştur.⁵⁰ Bu değerleri öğrencilere aktaracak olan hiç şüphesiz öğretmenlerdir. Bu öğretmenler de dini kul ile Allah arasında bulunan bir ilişkiye indirgeyen, ona yalnızca vicdanlarda yaşama hakkı sunan “*laik dindar öğretmen tipidir.*” Yine çağdaşlaşma sürecinde din görevlisi olan imamdan veya hocadan bir devlet görevlisi olarak “*muallim*” halini alan ve kıyafetleriyle örnek olarak gösterilen “*çağdaş öğretmen*” tipolojisini görmekteyiz. Özellikle o devirde bilhassa öğretmenler arasında kabul edilen tutumun sosyal hayattaki önceliği daha geriye atılan dini ve dini pratikleri toplumsal hayata etkisinden mahrum bir bağa dönüştürdüğü söylenebilir.

⁵⁰ Zeynep Özcan, *Cumhuriyet Dönemi Dini Hayat (1938-1950)*, (Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora, 2014), 274.

İkinci olarak köy enstitüleri zamanı, İnönü Devri ile Türk eğitim tarihinin bazılarına göre pozitif bazılarına göre ise negatif en mühim kilometre taşlarından bir tanesidir.⁵¹

En fazla eleştirilen hususu, köy enstitülerinin manevi ve ulusal değerler karşısında negatif tutumu idi. Cumhuriyet Dönemi içerisinde Köy Enstitüleri gibi ses getiren bir başka müessese de yoktur. Köy Enstitülerinde devam ettirilen hümanistleştirme stratejisi ve bunun beraberinde gelen sol kültür, daha muhafazakâr camianın devamlı olarak eleştirdiği bir konu olmuştur.⁵² Bu sebepten dolayı köy enstitüleri zamanındaki eğitimciyi, öğretmen olmanın dışında köyün lideri konumuna gelmiş⁵³ fakat dinin yalnızca vicdanda yaşanabilecek bir olgu olduğunun altını çizen, kutsal ile olan bağları planlı biçimde gevşetilen, öğrencilere bilimsel bilginin dini bilgiyi olumsuzladığı, dolayısıyla dini bilgiyi referans almanın bir geri kalmışlık göstergesi olduğu düşüncesini benimsetmeye çalışan ve esasında dinin kamusal alanda olan gösterge ile etkilerini yok ederek onu daha hususi bir alana hapsedme uğraşını açık bir şekilde gözler önüne seren bir öğretmen tipolojisi olarak görüyoruz. Oysa ki Ayverdi'nin de ifade ettiği üzere “köylüyü kaldırmak için idrakini uyandırmak, ama çok tedbirli ve ihtiyatlı davranarak gelenekleri, görenekleri ve inançlarıyla arasını açmadan yapmak lazımdır”⁵⁴ demektedir. İlgili dönemdeki gençlerin örgün din eğitiminden yoksun olmasından dolayı tam bir ülkü boşluğu içinde yer aldığını iddia eden Başgil, eğitim kurumları olan okullarda maneviyat ile dine karşı telkinler ile yetişen kuşağın güven ile inanç bunalımı içinde olduğunu ifade ediyor.⁵⁵ Hiç şüphesiz ki bütün bu dönemler içerisinde öğretmen dindarlığının tüm öğretmenler için hep aynı tipolojide olmadığını ifade etmemiz gerekmektedir.

Üçüncü dönemde, 1940'ların sonu ve 1950'lerin başında, siyasi ve ekonomik hayattaki gelişmelerin yasaklayıcı bir din anlayışı yerine dini hayatı rahatlatan bir ortamın olduğunu görüyoruz. Bu sebepten dolayı devrin din politikalarının çeşitli dindarlık tiplerinin doğmasında etkisi büyüktür. İmam-hatip okullarının açılmasıyla birlikte değerlerini koruma ve gelecek nesillere aktarma yönünde bir tutum içinde olanlar çocuklarını bu okullara göndermeye başladı. Bunun sonucunda bu okullardan mezun olup üniversiteye gidenlerin sosyal yaşamda görünür olduğu bir devir yaşandı. Bahsi geçen zaman diliminde öğretmenler arasından dine ilgisi olan ve din ile pozitif ilişkiler içine girenler yavaş yavaş görülmeye başlamıştır. Bulunduğu köyde abdest alıp namaz ibadetini yerine getiren eğitimciler için vatandaşlar; “*bunun gibi namaz kılan*

⁵¹ Zafer Tangülü, “Cumhuriyetten Günümüze İlköğretime Öğretmen Yetiştirme” (Sempozyum, 2010).

⁵² Engin Tonguç, *Devrim Açısından Köy Enstitüleri ve Tonguç* (İstanbul: Ant Yayınları, 1970), 270.

⁵³ Ali Ata Yiğit, *İnönü Dönemi Eğitim ve Kültür Politikası* (İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 1992), 77.

⁵⁴ Samiha Ayverdi, *Milli Kültür Meseleleri ve Maarif Davamız* (İstanbul: Kubbealtı Neşriyat, 2017), 53.

⁵⁵ Ali Fuat Başgil, *Demokrasi Yolunda* (İstanbul: Yağmur Yayınları, 2017), 107.

bir öğretmen daha önce hiç oldu mu?”, “*Öğretmen dediğin hiç namaz kılar mı?”* vb. demeye başladılar. Eski dönemlerden kalan “*laik ve dindar eğitimci*” tipolojisi bulunduğundan abdest alan, ibadet yapan dindar öğretmenlerin de görülmesini halk olağan karşılamamaktadır. Bu ve bunun gibi durumların devrin romanlarına ya da filmlerine dahi konu edildiğini görmekteyiz.⁵⁶

1980'lerden 2000'lerin başına kadar olan dördüncü dönem bu kategoride değerlendirilebilir. Türkiye'de 12 Eylül Darbesi ve yeni anayasanın kabulünün ardından din derslerinin zorunlu hale getirildiğini görüyoruz. Bu da 12 Eylül'ün resmî ideolojisinin görece daha muhafazakâr değerlere dayandığı algısını vermektedir. Bu noktada 1980'lerden sonra din eğitiminde bazı esnemeler olmuştur. Öğretmenlik mesleğinin dönüşümü, gelişimi ve dindarlaştırılması üzerinde 1980'lerden sonra yaşanan ekonomik ve siyasi gelişmelerin belirleyici bir etkisi bulunmaktadır. Bunun dışında, 12 Eylül 1980 tarihinde yaşanan askeri darbe ile 24 Ocak kararlarının neoliberal politikaları kamu eğitimi üzerinde etkili olmaya başlamıştır. “Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi” öğretmenlerine duyulan ihtiyacın artması, buna paralel olarak ülke genelinde İlahiyat Fakültelerinin sayısının çoğalması, din eğitimi alan öğretmenlerin sayısında da gözle görülür bir artışa neden oldu. Bu duruma paralel şekilde imam-hatip liselerinin hızla artış göstermesi ve ilgili okulları bitiren öğrencilerin üniversitelerin çeşitli bölümlerinin dışında öğretmenlik eğitimi veren fakültelelere de kayıt olmaya başlaması, 1990'lı yılların ortalarına dek dindar öğretmen tipolojisinin değişmesine ve sayısının artmasına yol açmıştır. Bu dönem, öğretmenin olduğu köy, kasaba ya da çevrede ibadet yapan ya da dini pratiklere katılım gösteren bir öğretmen tipi şeklinde görülmeye başlandığı devirdir. Okulda rahatça namaz kılabilmek amacı ile uygun ortam arayanlar kendine daha yakın gördükleri öğretmenler ile okul dışında da buluşarak farklı *dini konular üzerinde konuşmaya başlamışlardır. Artık dini pratikleri daha iyi bir şekilde uygulamaya dönük çalışmalar yürüten bir dindar öğretmen tipolojisinden bahsetmek mümkündür. Fakat, yukarıda da bahsetmiştik, öteki mesleklerdeki gibi öğretmen dindarlığı da, devrin toplumsal, ekonomik ve politik konjonktürünün etkisinde şekillenebilmektedir. Bu konuya verilebilecek en güzel örnekse 28 Şubat tarihindeki post modern darbedir. Bahsi geçen darbe, pek çok alanda görüldüğü gibi eğitimde de kendine ait bir dindar öğretmen tipolojisini doğurmuştur. İlgili tipoloji, “daha gizli şekilde dindarlığını yaşamakta olan öğretmen, dini uygulamalarını saklayan eğitimci, namaz kılabilmek amacıyla okulun ya da eğitim kurumunun arşivlerinde, bodrumunda ya da kazan dairelerinde gizli bir şekilde ibadetini yapan, saçını açmak istemediği için başörtüsünün üzerine peruk takmak mecburiyetinde kalan, tüm bunların dışında herhangi bir doğruluğu bulunmayan şikayetlere konu olan, soruşturmalara ve dahası*

⁵⁶ Hüseyin Karatay, *Sürgün Öğretmen* (İstanbul: Nur yayınları, 1974).

dindarlığından dolayı meslekten ihraçlara sebep olan bir dindar öğretmen tipolojisi görmekteyiz.. Öğretmenlerin programlarının Cuma namazına denk gelip gelmediğinin takip edildiği hatta zaman zaman okulların basıldığı ve dindar öğretmen avına çıkıldığı da görülmüştür. Tüm bu ve benzeri durumlar dönemi anlatan romanlara bile konu olmuştur.⁵⁷

Beşinci ve ayrıca son dönem olan dönemse 2002 yılı sonrası dönemdir. Cumhuriyet tarihi boyunca her iktidar kendi dünya görüşünü eğitim ve dolayısıyla öğretmenler aracılığıyla yeni nesle aktarma çabası içinde olmuştur. Bu döneme kadar sosyo-ekonomik yaşamda görülen olumsuz durumlar ile diğer alanlarda görülen negatifikler sonucunda 2002 senesinde gerçekleştirilen seçimler Ak Parti'nin tek parti olarak iktidara gelmesine yol açmış ve siyasi durum gereği yasakçı nitelikler taşıyan din anlayışı yerini dini hayatı rahatlatan özelliklerin bulunduğu bir dini anlayışa bırakmaya başlamıştır. Bu durum sonucunda bilhassa öğretmenlerin dini davranış ile tutumları konusunda bir artışın yaşandığı da görülmektedir. Özellikle temel inanç ve ibadetlerde önemli bir artış olmuş ve dini davranış ve tutumlarda görülen talepler doğal olarak yeni uygulama taleplerini de beraberinde getirmiştir. Kılık kıyafet özgürlüğü ve okullarda mescit en temel isteklerdir. Kılık kıyafetlerdeki özgürlüğü takiben,⁵⁸ eğitim kurumlarında abdesthane ile doğal aydınlatmalı kadın ile erkekler için farklı mescitler mecburi hale getirilmiştir.⁵⁹ Bahsi geçen değişiklikler ve genel konjonktürdeki pozitif gelişmelerle eğitimcilerin okul ortamında daha fazla dini taraflarının gözlendiği görülmüştür. Tüm bu süreçler öğretmen profilindeki değişimine zemin hazırlamıştır.

SONUÇ

Din, insanın yaratılışıyla beraber onun hayatında var olagelmış olgulardan biridir. Bu nedenle her dönemde değişik araştırmalara konu edilmiştir. Dini yaşayışın araştırılması ve dindarlık tipolojileri de bunlardandır. Bu çalışmalarda dindarlık tipolojilerinin ortaya konulmaya çalışıldığını görmekteyiz. Bu çalışmalar insanların dini yaşayışını kavrama konusunda çok yararlı olmuştur. Şüphesiz ki belirlenen bu tipolojiler tam anlamıyla yeterli ve tam değildir. Bu nedenle şimdiye kadar yapılan tüm tipoloji denemeleri ve çalışmalarına farklı denemelerin ve çalışmaların eklenmesi gerekmektedir. Türkiye'de yaşanan toplumsal değişimlere paralel olarak din hakkındaki görüş ve kanaatler ile dini yaşayış da değişmektedir. Değişimi anlamak için değişim süreçlerindeki dinamikleri anlamak gerekmektedir. Öğretmen

⁵⁷ Duran Çetin, *Bir Adım Ötesi* (İstanbul: Beka Yayıncılık, ts.).

⁵⁸ 8 Ekim 2013 tarih ve 28789 sayılı Resmi Gazete de yayınlanan yönetmelik

⁵⁹ 24 Haziran 2017 tarih ve 30106 sayılı Resmi Gazete yayınlanan yönetmelik

dindarlığı tipolojilerinde görülen değişim ile dönüşümden bahsederken, amaç ilgili değişimi tarihsel olarak ortaya çıkarmak değil, geline noktaıı tespit etme çalışması sürecin nereden bugünlere geldiğini göstermek önemlidir. Sosyolojik açıdan ele alındığı zaman, öğretmenlerin dini yaşantılarında birçok şeyin etkisinin bulunduğu görülmektedir. Çalışmamızda branş, cinsiyet, yaş, tamamlanan lise ile siyasi kimlik gibi etmenlerin etkisine bakılmıştır. Araştırmamızda ilköğretim okullarında görevli öğretmenler incelendiğinden tüm öğretmenlere yönelik genellemeler yapmak güvenilir sonuçlar vermeyebilir. Araştırmanın yapıldığı çevrenin atmosferi ve siyasi konjonktür de genellemeler yapılırken göz önünde bulundurulmalıdır. Araştırmamızda ise öğretmenlerin dini inanç tutum ve davranışlarından hareketle şu sonuçlara ulaşılmıştır:

İnanç boyutu ile ilgili verilere bakıldığında öğretmenlerin neredeyse tamamına yakınının olumlu bir inanç ve tutuma sahip oldukları görülmüştür. Az da olsa inanmayan görülmüştür. Temel inançlardaki bu olumlu tutum ve davranışın aynı oran ile ibadetlere yansımadağı görülmüştür. Cinsiyet etmeninin, dini tutum ve yaşayışta farklılığa yol açtığı görülmüştür. Cinsiyet bakımından erkek öğretmenlerin kadınlardan çok daha yüksek dini inanç tutum ile yaşayışlarının olduğu tespit edilmiştir. Yaşın, dini yaşayışta etkisi tespit edilmiştir. Araştırma sonuçlarına baktığımız zaman dindarlığın neredeyse tüm boyutlarında yaşın artması ile dini yaşayışta bir artış söz konusudur. Medeni durum, dindarlığın tüm boyutlarıyla ele alındığı zaman, evli öğretmenlerin, temel inanç ilkelerinde, ibadetlerde ya da öteki uygulamalarda pozitif tutum ile davranışlarda genellikle daha önde oldukları görülmektedir. Eşi ile ayrı yaşayanlar ve bekar öğretmenler hem temel inançlarda hem de ibadetlerde en düşük tutum ve davranış sergilemişlerdir. Öğretmenlerin branşlarından bağımsız olarak lisede aldıkları eğitimler de dini tutum ve yaşayışlarda farklılık yaratmıştır. İmam-hatip lisesinde normal derslerden ayrı olarak dini içerikli derslerin de olması sebebi ile liseyi bu okullarda okuyan öğretmenler, dini yaşayışın bütün boyutlarında olumlu tutum ve davranışlarda diğeri lise türlerinde okuyan öğretmenlerden önde gelmektedir. Öğretmenlerin branşları itibarı ile de dini inanç ve tutumlarında ve davranışlarında ayrışmaya neden olduğu görülmüştür. Öğretmenler bütün branşlar da rasyonel bir inanca sahipken, ibadetler hususunda Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenleri pozitif ekseninde ilk sırada bulunmaktadırlar. Görsel sanatlar ve müzik öğretmenleri ise son sırada yer almışlardır. Ülkemizde muhafazakar denilince yüksek oranlarda dini tutum ile davranışlar gösteren ve dini yaşam konusunda daha fazla hassasiyet besleyen kişiler akla gelmektedir. Dine karşı mesafesini koruyan, dine çok daha fazla eleştirel bir tutum sergileyen kişiler ise sosyal demokrat olarak adlandırılmaktadır. Öğretmenlerin kendilerini

tanımlamış oldukları siyasi kimlikler dikkate alındığında, beklendiği üzere kendini muhafazakâr kategori içerisinde gören eğitimcilerin dini inanç, tutum ve davranış bakımından dindarlığın bütün boyutlarında daha davrandıkları görülmüştür. Sosyal demokrat kimlik taşıdığını belirten öğretmenler arasında dini tutum ve davranışların daha düşük olduğu görülmüştür. Milliyetçi kimliği bulunan öğretmenlerin ise, muhafazakâr kesime göre daha düşük ancak sosyal demokrat öğretmenlere göre daha yüksek düzeyde dini tutum ve davranış sergiledikleri görülmüştür. Öğretmenlerin sosyo-ekonomik yaşamlarındaki dindarlık ile ilgili etmenler araştırıldığında, öğretmenlerin genellikle dindar bireylere ekonomik hayatta daha dürüst ve güvenilir olduğuna inandıkları gözlemlenmiştir. Ayrıca, alışverişlerinde dindar olarak bilinen bir marketi tercih etme eğiliminde ve bu tercihin yaşantıları üzerinde etkili olduklarını ifade etmişlerdir. İslamiyet büyü, fal ya da ruh çağırma benzeri şeyler ile uğraşmayı ve bu gibi şeylere inanmayı her koşulda yasaklamıştır. Eğitimcilerin ilgili inançlardan bazılarına büyük oranda hiçbir şekilde inanmadıklarını ifade etmelerine karşılık, öğretmenler içerisinde ilgili inançlardan bazılarına ilgi duydukları da görülmektedir.

Ulaşılan verilerden hareketle çeşitli araştırmacıların ifade ettikleri dindar tipolojilerinin neredeyse tamamını öğretmenlerde de görmekteyiz. Taplamacıoğlu tarafından bahsedilen, “*dini bütün ya da amel takımı*,” Günay tarafından bahsedilen, “*mevsimlik dindar*”, Yapıcı tarafından bahsedilen “*liberal dindar*”, Arslan tarafından bahsedilen “*popüler dindarlık*” ile Okumuş tarafından bahsedilen “*gösterişçi dindarlığın*” emsallerini genel olarak “*öğretmen dindarlığı*” şeklinde görmek mümkündür. Bunun dışında sosyal demokrat bir politik kimliğinin olduğunu ifade eden eğitimcilerin mescitlerde de ibadet yaptığını, Ramazan ayında oruç tuttuğunu ve bunun yanında arkadaşlarını iftara davet ettiğini, Kurban Bayram’ından önce kurban hissesi ile alakalı konuşmalara katıldıklarını kaydettiğimiz dindar öğretmenleri de görebilmek mümkündür. Öğretmenlerin dine bakışında siyasi ve toplumsal konjonktür her zaman pozitif değişime neden olmayabilmektedir. 2016 yılında FETÖ kalkışması sonucunda cemaat ve tarikatlara duyulan güvensizlik, öğretmenlerin daha ihtiyatlı davranmalarına neden olmuş ve dini yaşayışa zarar vermiştir. Öğretmenlerin toplumu yönlendirici etkileri bağlamında ve ahlaki değerleri gelecek nesillere aktarma misyonu düşünüldüğünde, devletin üst düzeylerinden dindar kuşak yetiştirme söylemlerinin konuşulduğu ortamda, dindar nesli yetiştirecek öğretmenlerin dindarlık düzeylerinin ve dini yaşayışlarının bilinmesi önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

Akseki, Hamdi, *İslam*, İstanbul, 1966.

Akyüz, Yahya, *Türkiye’de Öğretmenlerin Toplumsal Değişimdeki Etkileri*, Doğan Basımevi, Ankara, 1978.

Arslan, Mustafa, *Türk Popüler Dindarlığı*, Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları, İstanbul, 2004 Aydın, Mehmet, *Din Felsefesi*, İİFV Yay., İzmir, 2001.

Ayverdi, Samiha, *Milli Kültür Meseleleri ve Maarif Davamız*, 5.Baskı, Kubbealti Neşriyat, İstanbul, 2017.

Başgil, Ali Fuat, *Demokrasi Yolunda*, 5.Baskı, İstanbul, Yağmur Yayınları, 2017.

Bayyığıt, Mehmet, “*Üniversite Gençliğinin Dini İnanç Tutum ve Davranışları Üzerine Bir Araştırma*”, Bursa, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, 1989.

Büyükkaragöz, Savaş, *Öğretmenlik Mesleğine Giriş*, Mikro Yayınevi, Konya, 1998.

Coştu, Yakup, “*Dine Normatif ve Popüler Yaklaşım: Bir Dini Yönelim Ölçeği Denemesi*”, Hitit Üniversitesi İ.F. Dergisi, C.8, sayı 15, Ankara, 2009.

Çarkoğlu, Ali, *Değişen Türkiye’de Din, Toplum ve Siyaset*, Tesev Yayınları, İstanbul, 2006.

Çelik, Celaleddin, “*Dindarlık Tipolojileri*”, Edit., Ünver Günay, Celaleddin Çelik, Dindarlığın Sosyo-Psikolojisi, Karahan Kitabevi, Adana, 2006.

Çetin, Duran, *Bir Adım Ötesi*, 5. Baskı, Beka Yayıncılık, İstanbul, 2019.

Doğan, D. Mehmet, *Büyük Türkçe Sözlük*, 7.baskı, Rehber Yayınları, Ankara, 1990.

Doğan, Şahin, “*İlköğretim Okullarında Görev Yapan Öğretmenlerin Dini Tutumları*”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi 2007.

Er, İzzet, *Din Sosyolojisi*, Akçağ Yay., Ankara, 1998.

Fichter, Joseph, *Sosyoloji Nedir*, (Çev. Nilgün Çelebi), Anı Yayıncılık, Ankara, 2012.

Freyer, Hans, *Din Sosyolojisi*, Çev. Turgut Kalpsüz, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi 1964.

Günay, Ünver, “*Modern Sanayi Toplumunda Din I*”, Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, S.3, Kayseri, 1986.

Günay, Ünver, *Din Sosyolojisi*, İstanbul, İnsan Yayınları, 1998.

Günay, Ünver, *Erzurum ve Çevre Köylerinde Dini Hayat*, Erzurum Kitaplığı, İstanbul, 1999.

Karatay, Hüseyin, *Sürgün Öğretmen*, Nur yayınları, 1974.

Kehrer, Günter, *Din Sosyolojisi*, (Çev. Semahat Yüksel) Kubbealtı Neşriyat, İstanbul, 1992.

Kızılgöçer, Muhammet, *Yalnızlık ve Umutsuzluk ve Dindarlık*, Çamlıca Yayınları, İstanbul, 2021.

Köktaş, M. Emin, *Türkiye’de Dini Hayat*, İşaret yayınları, İstanbul, 1993.

Mehmetoğlu, Ali Ulvi, *Kişilik ve Din*, Dem yayınları, İstanbul, 2004.

Mensching, Gustav, *Dinî Sosyoloji*, (Çev. Mehmet Aydın), Tekin Kitabevi, Konya, 1994.

Okumuş, Ejder, *Gösterişçi Dindarlık*, Pınar Yayınları, İstanbul, 2002.

Onay, Ahmet, *Dindarlık, Etkileşim ve Değişim*, DEM Yay., İstanbul 2004

Oyman, Nihat, “*Sosyal Medya Dindarlığı*” Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı, 28, 2016.

Öz, Satılmış, “*Din, Dindarlık İlişkisi Çerçevesinde Öğretmenlerin Dini Anlayış ve Yaşayışları*”, Yozgat Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, C.3, S.3, 2013

Özcan, Zeynep, “*Cumhuriyet Dönemi Dini Hayat (1938-1950)*”, Erzurum, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2014.

Özlem, Doğan, *Max Weber’de Bilim ve Sosyoloji*, 3. Baskı, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 2001.

Wach, Joachim, *Din sosyolojisi*, Çev., Ünver Günay, Marmara Üniversitesi İlahiyat Vakfı Yayınları, İstanbul, 1995.

Pazarlı, Osman, *Din Psikolojisi*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1993.

Pür, İlyas, “*Lisede Öğrenim Gören Öğrencilerde Yalnızlık ve Dindarlık Kavramlarının Bazı Demografik Değişkenler Açısından İncelenmesi (Mersin Örneği)*” The Journal of Academic Social Science Studies, Cilt: 14 Sayı: 85.

Tangülü, Zafer, vd. “Cumhuriyetten Günümüze İlköğretime Öğretmen Yetiştirme”, 9. Ulusal Sınıf öğretmenliği Eğitimi Sempozyumu (20- 22 Mayıs 2010), Elazığ, 2010.

Taş, Kemaleddin, “*Dindarlığın Kriterleri Üzerine Tipolojik Bir Araştırma*”, (edit. Ünver Günay-Celaleddin Çelik), *Dindarlığın Sosyo-Psikolojisi*, Karahan Kitabevi, Adana, 2006,

Tekin, Mustafa, Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB)
<https://dibbys.diyaret.gov.tr/dyys/MakaleKurumDisi/MakaleKurumDisi.aspx> (20.10.2023 tarihli erişim)

Tonguç, Engin, *Devrim Açısından Köy Enstitüleri ve Tonguç*, Ant Yayınları, İstanbul, 1970
Yakut, Selahattin, “*Öğretmenlerde Psikolojik İyi Oluş ve İş Yerinde Dışlanma İlişkisi*”
Journal of Turkish Studies, Cilt.13, Sayı.18, ss.1357-1376, 2018.

Yaparel, Recep, “*Dinin Tarihi Mümkün müdür?*”, D.E.Ü.İ.F.D., C.IV, İzmir, 1987.

Yapıcı, Asım, “*Dini Yaşayışın Farklı Görüntüleri ve Dogmatik Dindarlık*”, Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt.2, Sayı.2, Adana, 2002.

Yiğit, Ali Ata, *İnönü Dönemi Eğitim ve Kültür Politikası*, Boğaziçi Yay., İstanbul, 1992.

24 Haziran 2017 tarih ve 30106 sayılı Resmi Gazete yayınlanan yönetmelik

8 Ekim 2013 tarih ve 28789 sayılı Resmi Gazete de yayınlanan yönetmelik